

УДК 005.59:336.71.078.3

Білашенко О.С. , аспірант

ДВНЗ «Українська академія банківської справи
Національного банку України»

АСПЕКТИ КОРПОРАТИВНОГО УПРАВЛІННЯ В КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ВИМОГ БАЗЕЛЬ III

У статті досліджуються нововведення в рамках угоди Базель III та їх вплив на ефективність роботи фінансової системи. Особлива увага приділяється питанням якості корпоративного управління, ризик-менеджменту та внутрішнього контролю в банках. Зроблено висновок про необхідність подальшого реформування банківської системи з метою подолання таких проблем як схильність до надмірного ризику, складність банківських структур та внутрішньо-групове кредитування.

Ключові слова: Базель III, корпоративне управління, управління ризиком.

Bilashenko O.

INVOLVEMENT IN CORPORATE GOVERNANCE IN THE CONTEXT OF BASEL III

The article studies the innovations of the Basel III and their impact on the financial system's efficiency. Particular attention is given to the quality of corporate governance, risk management and internal control in banks. The conclusion is made about the need of further reforms in the banking system in order to overcome such problems as the tendency to excessive risk taking, the complexity of banking structures and intra-group subsidies.

Key words: Basel III, corporate governance, risk management.

Билашенко А.С.

АСПЕКТЫ КОРПОРАТИВНОГО УПРАВЛЕНИЯ В КОНТЕКСТЕ РЕАЛИЗАЦИИ ТРЕБОВАНИЙ БАЗЕЛЬ ИИИ

В статье исследуются нововведения в рамках соглашения Базель III и их влияние на эффективность работы финансовой системы. Особое внимание уделяется вопросам качества корпоративного управления, риск-менеджмента и внутреннего контроля в банках. Сделан вывод о необходимости дальнейшего реформирования банковской системы с целью преодоления таких проблем как склонность к чрезмерному риску, сложность банковских структур и внутренне групповое кредитование.

Ключевые слова: Базель III, корпоративное управление, управление риском.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливим науковим та практичним завданням. Протягом наступних декількох років, банки і банківські системи всього світу будуть активізувати зусилля для досягнення вимог Базель III, що являє собою наступний етап у триваючих зусиллях Базельського комітету щодо зміцнення глобальних правил капіталу і ліквідності для досягнення більшої стійкості банківського сектора. Економічна криза була різким нагадуванням про те, що фінансові показники самі по собі не можуть забезпечити достатнє розуміння ефективності бізнесу. На відміну від бухгалтерського обліку, регуляторної, податкової та інших чітко визначених структур управління, які є в усіх фінансових установах, єдиного стандарту для структури управління ризиками підприємства не існує.

Аналіз останніх досліджень у яких започатковано вирішення проблеми. Тема регулювання діяльності банківського сектора та забезпечення стабільності банківської системи досліджувалась авторитетними міжнародними організаціями, а також зарубіжними та вітчизняними науковцями, серед яких М. Стенсрад, Д. Рікардо, Дж. Ло, А. Вагнер, І. Фішер, М. Фрідман, Г. Джонсон, В. Міщенко, О. Кіреєв, М. Шаповалова, І. Карлова, Ю. Кучинська, М. Мрочко, Ю. Тихан та інші.

Цілі статті. Мета дослідження – оцінка ефективності основних норм Базеля III та можливих результатів їх впливу на розвиток та фінансову стійкість банківського сектора.

Викладення основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Очевидно, що пруденційні вимоги до капіталу, левериджу та ліквідності позитивно впливатимуть на здатність фінансових установ швидко відновлюватися у разі виникнення кризи. Проте вони можуть тільки доповнювати активний і обережний ризик-менеджмент, який проводить банк. Хоча запобігання банкрутству повинно бути фундаментальним інтересом банку та його акціонерів, банківські кризи останніх років доводять, що корпоративна система не змогла забезпечити того, щоб персонал і менеджмент діяли в інтересах банку і того, щоб ризики були належним чином контрольовані і керовані.

Можна визначити ряд проблем, які підривають стійкість певних Європейських банків і, як результат, безпеку та ефективність ринку, що в свою чергу призводить до кризи. Хоча банківський сектор з початку кризи зазнав великих змін, у тому числі у відповідь на

регуляторний і ринковий тиск, все ж недоліки в певних областях залишаються.

По-перше, це надмірне прийняття ризику, що підживлюється внутрішньо-груповим кредитуванням. Комбінація поганого ризик-менеджменту, неправильних стимулів, недооцінки ризиків, та недостатнього нагляду призвели до того, що банки приймали надмірний ризик. Поряд з цим мало місце різке збільшення балансу, яке для ряду банків включало збільшення активів для здійснення операцій на ринку цінних паперів та інших торговельних операцій. Банки отримували зростаюче фінансування через оптові ринки капіталу і стали надто залежними від них і більше уразливими до дефіциту ринкової ліквідності та ліквідності певних інструментів. Ріст торговельної активності стимулювався перевагами фінансування таких операцій через інтегровані банківські групи, що мали переваги від внутрішньо-групового депозитного фінансування, яке є відносно стабільним, тривалим, менш чутливим до ризику та гарантованим. Крім того, банки випускаючи боргові зобов'язання для фінансування діяльності інвестиційних банків платять змішану процентну ставку, оскільки інвестори банку враховують неінвестиційну складову. В обох випадках ризик властивий торговельним операціям інтегрованих банківських структур не повністю враховується у вартість фінансування, підвищуючи таким чином схильність до надмірного торговельного ризику.

По-друге, це збільшена складність, розмір та масштаб банківських установ. За роки, що передували кризі банки значно зросли за розміром та складністю. Для найбільших банків, цей зріст співпав з розширенням банківської інвестиційної діяльності, такої як брокерська, торговельна та операції на ринку цінних паперів. Це робить здійснення контролю в організації з боку менеджменту та ради директорів ще більш складним. А також ускладнює моніторинг ефективної поведінки банків з боку інвесторів, інших учасників ринку та наглядових органів.

Проблемою є також збільшення частки позикових коштів в структурі фінансування банків та обмежена здатність до поглинання ризиків. Зростання активності супроводжувалось збільшенням леввериджу в той час як капітальна база банків не збільшувалась паралельно. Перед кризою банківські баланси зростали значно більшими темпами ніж капітальна та депозитна база. Відповідно банки мали обмежену капітальну базу, яка могла бути швидко зменшена при

стрімкому падінні ціни активів. Тим більше, криза проілюструвала, що велика частина власного капіталу банків була неспроможна ефективно поглинати збитки. Надмірне покладання банків на короткотермінове фінансування також підвищило їх незахищеність перед шоком ліквідності.

Неадекватний нагляд та надмірне покладання на банківський менеджмент, раду директорів та ринкову дисципліну також є проблемним питанням. Впровадження Базеля II призвело до широкого розповсюдження внутрішньої моделі оцінки ризиків. Проте щодо ефективності даної моделі виникають певні сумніви, оскільки вона давала банкам змогу значно зменшити активи зважені за ризиком та реальний капітал. Ризики за більш новими видами торговельних операцій були неадекватно закладені у вимогах до регулятивного капіталу. Покладання на ринкову дисципліну не виправдалися. Інвестори вимагали все більш нереального зростання прибутків і банки відповідали тим, що приймали невинуваті ризики.

Ще одна проблема - укріплення зв'язку, системний ризик та обмежена можливість приймати рішення. Збільшення обсягу торговельних операцій та сильна залежність від оптового фінансування зміцнили зв'язок між банками та зробили їх більш уразливими до ризику контрагента, з відповідним збільшенням використання складних фінансових інструментів (таких як деривативи, структуроване фінансування і т.п.). Сильні зв'язки між банками спричинили збільшення системного ризику. Підвищення складності і взаємопов'язаності банків також призвели до того, що банки були не в змозі приймати рішення належним чином без того, щоб запустити механізм фінансової плутанини. Ситуація ускладнювалась недосконалістю механізму регулювання, що не надавав наглядовим органам необхідних повноважень і інструментів для управління проблемними банками, а також несвоєчасною реакцією наглядових органів на існуючі проблеми.

Наступна проблема - це державна підтримка банків. В Європейському союзі майже всі проблемні банки, і системно важливі банки зокрема, підтримувались державними фондами у формі вливань капіталу, гарантій та підтримки ліквідності. Державна підтримка призвела до спотворення конкуренції. Банки, що отримували явну або неявну підтримку держави могли залучати фінансування за нижчою вартістю ніж інші банки, оскільки інвестори вважали інвестиції в даний банк менш ризикованими. Ця підтримка вилілась в непрямі

субсидії державного сектора і обмежила вільний вхід і вихід з ринку, а також сильно виснажила державні фінанси і була однією з причин, що спровокували кризу суверенного боргу в частині країн ЄС.

Також треба звернути увагу на відсутність інституціональної структури ЄС щодо управління єдиним ринком фінансових послуг. Збільшення ризиків, що приймаються, а також розмірів, складності та взаємопов'язаності банків супроводжувались розширенням транскордонної діяльності, оскільки банки скористалися правом, наданим їм законодавством ЄС, провадити свою діяльність в країнах-членах ЄС. Тим не менш, не було створено інституційної основи для регулювання єдиного ринку фінансових послуг (наглядових та дозвільних органів), а також соціального захисту (страхування депозитів). В результаті, в той час як банки ставали транснаціональними за своєю діяльністю, інституційне регулювання залишалось національним. Зіткнувшись з даною невідповідністю, багато країн-членів вживали заходів для збереження стабільності вітчизняної фінансової системи. Ці заходи несприятливим чином позначились на банках з бізнес-моделями, орієнтованими на роботу на одному ринку.

Дані проблеми підвищили ймовірність банкрутства Європейських банків. Вони також зменшили стабільність, ефективність та справедливість ринку.

Для вирішення вищевикладених задач запроваджується Базель III/(CRDIV/CRR). В його основі лежить посилення вимог до структури і якості капіталу з урахуванням ризику.

Проте хоча реформа, що запроваджується збігається з цілями, задекларованими Групою 20, вона не завжди є відповіддю на всі проблеми банківського сектора з ряду питань.

Базель III/CRD 4 покликані збільшити капітальну базу банків, знижуючи можливість банкрутства банку через посилення вимог до капіталу зваженого за ризиком. Тим не менш, криза проілюструвала, що коли така об'єктивна реальність, як економічні ризики не відображається в обліковому процесі, то вже один цей факт призводить до появи суттєвих розбіжностей між дійсним фінансовим станом банку та бухгалтерською оцінкою цього стану. Виникає питання адекватності бухгалтерських даних з погляду відображення ризиків в обліковій системі. Ринковий і операційний ризики, що виникають під час проведення складної ринкової діяльності банку, а також системний ризик, що виникає з більшості торгівельних операцій

не можуть бути повністю розраховані на основі внутрішньої моделі. Збільшення вимог до капіталу враховували бізнес-моделі банків і не мали на меті враховувати складність банківської системи. Прозорість та розуміння ризику для основних зацікавлених сторін, включаючи менеджмент банку, регуляторів та інвесторів не вважались важливими. Хоча метою впровадження Базеля 2,5, що був направлений на подолання лазівок до вимог на покриття ризиків торговельного портфеля, та наступного їх перегляду Базельським комітетом є зниження стимулів для регулятивного арбітражу через позабалансові механізми, і таким чином, зниження стимулів для внутрішньо групових субсидій, в цьому відношенні можуть бути необхідними додаткові заходи. Крім того, вимоги до капіталу повинні враховувати ризики, пов'язані з іпотечними кредитами, а компетентні органи повинні активно використовувати можливість зміни реального ступеня ризику в тому числі і на основі економічного циклу.

Згідно з вимогами Базель III, запроваджуються показники ліквідності. Це посилить здатність банку вистояти в періоди стресу без доступу до ринкового фінансування (LCR) та уникнути надмірного покладання на короткострокове ринкове фінансування (NSFR). Проте щодо цих показників пролунало багато критики. Основні побоювання полягають в тому, що надмірно великі запаси капіталу будуть сконцентровані в резерві. Під впливом критики дані показники вийшли досить розмитими, що може негативно вплинути на монетарну політику та відновлення економіки.

Коефіцієнт левериджу є важливою підтримкою показника капіталу зваженого за ризиком. Зменшення частки позикових коштів окремих банків може покращити здатність до поглинання втрат, що дозволить знизити ймовірність банкрутства при однаковому рівні зважених за ризиком активів.

Щодо ринкової інфраструктури, слід зазначити, що поступовий перехід на укладання OTC угод через центральних контрагентів значно зменшить взаємопов'язаність банків, знижуючи таким чином ризик банкрутства за умови, що центральний контрагент контролюється і регулюється належним чином. Крім того, підвищення забезпечення зобов'язань призведе до того, що ціна позабіржових деривативів буде краще відображати пов'язані ризики. Відповідні вимоги до капіталу за деривативами, кліринг яких не здійснюється центральними контрагентами, повинні також сприяти розширенню використання більш прозорих стандартизованих позабіржових

деривативів, що допоможе зменшити комплексність даного ринку і відповідних контрактів. Проте реформа правил регулювання інфраструктури європейського фінансового ринку (EMIR) не спрямована на вирішення виявлених проблем.

Наступним питанням є здатність своєчасно та швидко приймати рішення. Методи та інструменти, що містяться в останній директиві Комісії будуть сприяти тому, що за банками буде здійснюватися більший нагляд, знижуючи ймовірність банкрутств. Власники боргових зобов'язань матимуть стимул для більш пильного моніторингу банків, зменшуючи надмірні ризики за умови, що (а) національні органи влади в разі необхідності будуть втручатися і вживати необхідних заходів, і (б) інвестори будуть в змозі ретельно перевіряти банки.

До цього часу органи нагляду мали обмежені можливості для вирішення проблем, пов'язаних з комплексністю банків, проте їх повноваження розширилися. Тепер вони можуть вимагати структурних змін, ґрунтуючись на оцінці можливості врегулювання неспроможності. Крім того, тоді як створення Європейської банківської організації (ЕВА) внесло значний вклад у конвергенцію політики нагляду, все ж існують істотні відмінності. Головна відповідальність за нагляд залишається на національному рівні, а наявний рівень координації та співпраці виявився недостатнім для збереження внутрішнього ринку під час кризи і ефективного контролю над банками. Тому створення банківського союзу і єдиного наглядового механізму є вкрай необхідним.

Наступним питанням, що потребує вирішення є недостатня увага до системної (макро-пруденційної) складової. Банківський нагляд і регулювання приділяли недостатньо уваги системним / макропруденційним ризикам до кризи. У банків немає стимулу в повній мірі брати на себе соціальні витрати, що впливають з їх власного внеску в загальносистемні ризики. У відсутності основних регулюючих і наглядових механізмів, системні ризики накопичуються у вигляді все більш великих, складних комплексних фінансових інститутів зі значною часткою позикових коштів.

Серед інших недоліків, недавня фінансова криза продемонструвала недоліки корпоративного управління в індустрії фінансових послуг. Згідно з дослідженнями Базельського Комітету з банківського нагляду та Комісії Євросоюзу контроль ризиків з боку ради директорів був неадекватним, через несвоєчасне виконання,

недостатню підготовку або недостатню різноманітність складу ради директорів. Рада директорів не завжди залучена до розробки загальної стратегії управління ризиком або ж не приділяє достатньо часу питанням ризик-менеджменту оскільки система управління ризиками не була пріоритетним питанням. До того ж функції управління ризиками не вважалась важливими в процесі прийняття рішень.

Для запобігання надмірному ризику, що приймають на себе індивідуальні кредитні установи та в кінцевому рахунку його акумуляції у фінансовій системі були проведені дві основні реформи: CRD III (Capital Requirements Directive – Директиви щодо вимог до капіталу) та CRD IV.

У 2010 році були введені нові правила (CRD III), які вимагають від банків впровадження політики винагороди, що не заохочує до прийняття надмірного ризику. Щоб бути впевненими в тому, що стимулювання персоналу та менеджменту співпадає з довгостроковими інтересами банку, правила, зокрема, вимагають щоб істотна частина змінних винагород виплачувалася у вигляді акцій або подібних до них інструментів. Виплата істотної частини винагороди також повинна бути відкладена на більш довгий термін. Існуючі регулятивні норми вимагають щоб загальна винагорода не базувалась в основному на змінній частині винагороди, проте наразі не існує фіксованого обмеження розміру змінної частини в порівнянні з загальною винагородою.

З метою підвищення ефективності управління ризиком в Європейських банках, CRD IV пропонує підвищити існуючі вимоги до корпоративного управління в банках, а саме, підвищити ефективність нагляду за ризиком з боку ради директорів, підвищити статус функції ризик-менеджменту та ввести ефективний моніторинг з боку інспекторів (керівників) за управлінням ризиком. До того ж, Європейський парламент виступив з пропозицією подальшого посилення вимог до винагород і встановити пропорцію між постійною і змінною частинами винагород 1:1. Встановлення нормативу максимальних бонусів також значно спростить задачу для наглядових органів щодо відстеження небажаних політик винагороди. Чітко встановлений максимум також скоротить розрив між зарплатнею бізнес-менеджерів і ризик-менеджерів і допоможе залучити висококваліфікованих фахівців до лав останніх. На сьогодні регуляторні вимоги в недостатній мірі стосуються надмірного прийняття ризику та дозволяють різні підходи з боку національних

регуляторів.

Наразі представники 27 країн ЄС та Європарламент домовились про те, що граничний рівень бонусів і премій для банківських службовців, в першу чергу вищої ланки, не повинен перевищувати їх основну зарплату. Збільшення винагороди вдвічі допускається лише в разі схвалення з боку акціонерів компанії. Внутрішньобанківські правила виплати преміальних повинні бути схвалені більшістю у дві третини голосів акціонерів, при цьому кваліфікована більшість піднімається до 75% у тих випадках, коли участь в голосуванні беруть акціонери, які володіють у сукупності менш ніж 50% акцій банку.

Нова регламентація розміру преміальних для банківських менеджерів прийнята в рамках укладення угоди за правилами Базель III. Нові правила можуть набути чинності вже з 1 січня 2014.

Нові вимоги до вдосконалення корпоративного управління та винагороди є важливим кроком на шляху гармонізації приватних інтересів банків, їх менеджменту, співробітників, акціонерів та суспільства взагалі. Тим не менше, ефективний контроль над ризиками, що їх бере на себе банк, стикається з певними випробуваннями. Так, наприклад, навіть з покращеною системою стимулювання, менеджмент і співробітники стикаються з обмеженим ризиком збитків через обмежену відповідальність. Контроль з боку акціонерів є недостатнім (слабким), оскільки акції часто розпорошені та утримуються короткостроковими інвесторами.

Слабкі корпоративне управління та контроль з боку акціонерів зазвичай вражають інституції з сильними політичними зв'язками. Проблема загострюється, якщо розмір або складність структури банку унеможливають ефективний ризик-контроль з боку менеджменту або зовнішніх аудиторів.

Висновки. Підсумовуючи вищесказане, треба зазначити, що було зроблено істотні кроки для вирішення проблем, виявлених кризою. Навіть, зважаючи на це, реформа, що запроваджується не повністю виправила схильність до прийняття надмірного ризику, складності банків та внутрішньо-групового кредитування. В той час як здатність банків до поглинання збитків підвищується, неясно чи виявляться нові правила щодо капіталу достатніми для того, щоб обмежити торговельні ризики або надмірне іпотечне чи інше кредитування. Банки, що займаються торговельною або іншою інвестиційною діяльністю продовжують як і раніше користуватися фінансовими субсидіями на додаток до гарантування депозитів

вкладників та іншими видами непрямой підтримки, наданої банкам в цілому.

Комплексність банківських структур також ускладнює стримування надмірного прийняття ризику через процеси внутрішнього контролю та зовнішнього нагляду інспекторів або учасників ринку. В той час як пропозиції комісії європейського банку реконструкції та розвитку підтримують зменшення складності банківських структур, потрібно вжити ряд додаткових заходів для підтримки повноважень з прийняття рішень. Існуючі реформи потребують вдосконалення, що стосується питань прийняття надмірного ризику, складності банківських структур, внутрішньо-групового кредитування, системного ризику та здатності своєчасно і швидко приймати рішення.

1. Basel Committee on Banking Supervision. Basel III: A global regulatory framework for more resilient banks and banking system, BCBS, December 2010 (rev. June 2011). [Електронний ресурс].– Режим доступу: <http://www.bis.org/publ/bcbs189.pdf>.
2. Basel Committee on Banking Supervision. Basel III: International framework for liquidity risk measurement, standards and monitoring, BCBS, December 2010. [Електронний ресурс].– Режим доступу: <http://www.bis.org/publ/bcbs188.pdf>.
3. Basel Committee on Banking Supervision. Revisions to the Basel II market risk framework. - Bank for International Settlements, July 2009 (updated as of 31 December 2010). [Електронний ресурс].– Режим доступу: <http://www.bis.org/publ/bcbs193.pdf>.
4. Basel Committee on Banking supervision. Consultative document. Principles for enhancing corporate governance, Bank for International Settlements, March 2010. – P. 32p.